

bancal de la porta, i en vengueren, a una sola veïna, 25, per pocs cèntims. En l'arròs amb fesols etc., de vegades hi posen penques; també a les patates, o al bullit. També val.: una *penca* de bacallà, de cansalada (tros llarg i prim, generalment amb cotna i tot); tallar les penques d'una palmera, penques de bleda, les parts dures de baix de les fulles exteriors; 'tira de corretja (com una *penca*)' > 'assot del botxí'; una *penca* 'dona consumida per l'abús sexual' (c. 1955).

No s'aparta fonamentalment de la catalana la informació que en tenim de les altres llengües hispàniques. En castellà, després de *foja penca*, de 1386, apareix sovint *penca* substantiu, des del S. xv; però ací abreujarem les dades, que es trobaran completes en el DCEC/DECH. «Los gordolobos e tonas se mondan e cortan como las *penças* de las alcahofas» en l'Arte Cisoria d'E. de Villena (1423), «*penca* de berça o lechuga: brachium» en el Nebrixa original; a Múrcia la «parte inferior de la palma o rama de la palmera, que al ser cortada ésta, queda unida al tronco» (GaSoriano). «Las *penças* de los cardos que se comen en España» en Fz. de Oviedo (Hist. Nat. de Indias 1, 283); però, des de les plantes hispanes, s'aplicà a d'altres més pròpies d'Àfrica i Amèrica, i així ho veiem aplicat a la fulla de l'Agave americana [c. 1590] (Cuba i Caribe), a la de l'Opuntia vulgaris (figuera de moro), a Mèxic etc., i avui s'ha estès a la planta sencera en alguns països americans (Arg., Xile, Perú etc.). Des del sentit vegetal s'ha estès a l'«açote del verdugo» (Juan Hidalgo, Quevedo, Quiñones de Benavente), i d'aquí al fuet o xurriaca dels genets xilens (i abans argentins).²

El port. *penca* és també genuí i antic, amb accepcions semblants a les que ja coneixem: «folha grossa que sai com outras de um pé, v. gr. da babosa [‘atza-vara’]; *penca* de bananas, é uma porção ou esgalho delas, pegadas a um pé, como os dedos á mão, o qual está pegado ao cacho; as *penças* do bofe: os lóbos, as partes que pendem dele, separadas, como os dedos de uma mão; *penca* (chulo) por nariz: tem grande *penca*» (Moraes). Ja es troba *penças* de cardo en la Hist. Náutica Trágico-Marítima, S. xvi; i algũa *penca* do bofe en la Cirurgia de Ferreira (que crec del S. xvii). Partint de la *penca* de bananas, a Baía han dit *penca* de chaves 'portaclus', *penca* de laranjas, *penca* de filhos i dinheiro em *penca* 'molts diners'.

L'enllaç pirinenc entre el català i el castellà devia trobar-se en navarro-aragonès, des d'on degué passar al basc *penka* 'toda la manteca de un lado del cerdo' (Azkue), i el mateix deu entendre Arriaga en localitzar a Bilbao «*penças*: los tocinos del cerdo». Però l'extensió en basc deu ser limitada, car Azkue no en dóna precisions, i deu ser estrany als dialectes de França (Lhande l'omet, com ho era a l'antic basc alabès (Lauducci el dóna només com a castellà: «*aça trunchoa*: *penca* de berça, de troncho»). I, en tot cas, en aquesta llengua no és autòcton, com ja ho reconeix Azkue, car des de Schuchardt sabem que tots els mots bascos en *p-* són manlleus, llevat de tardanes creacions onomatopèiques o expressives.

Fins al meu DCEC no s'havia dit res sostenible so-

bre l'etimologia del mot, i constatat només que és estrany al llatí i a tota la Romània no hispànica, sense salvar-ne la llengua d'oc, i ni tan sols el gascó. Eliminat l'àrab i el germànic a causa de la *p-* inicial, tampoc hi ha res de ferm de la banda cèltica: només s'havia suggerit (Diez, Wb., 476) relacian amb el ky. *pinc* 'brot, branquilló', però Thurneysen s'hi mostrà escèptic suggerint que aquest fos pres de l'angl. mj. *pinken*, angl. mod. *to pink* 'punxar, agullonar', *pink* 'trau en un vestit', 'punyalada'.³ De tota manera les possibilitats cèltiques ja s'havien de considerar escasses: en els dialectes goidèlics ni tan sols pot haver-hi cap mot en *p-*, en els del tipus britònic (no general en el Continent) els mots en *p-* partexen de *k^w-* i relativament són poc nombrosos.

Menys s'havia d'esperar una etimologia en germànic, on mots antics en *p-* són francament rars.⁴ Quant a les connexions romàniques suggerides per Spitzer (Litbl. LI, 290) i GdDiego (n.º 4923a) —**PINNICA* o **PENICU*— estan escandalosament renyides amb la fonètica històrica (és sabut que el resultat d'això només podia ser **penga* en ibero-romànic). En definitiva s'havia de declarar l'origen desconegut o vagament pre-romà,⁵ limitant-nos, de cara al futur, a cridar l'atenció, com una possible variant, sobre el cat. dial. i aranès *tenca*.⁶

Alhora, però, ja suggeria una pista seriosa, que se m'ocorregué pel caràcter d'adjectiu en què tenim el nostre mot en la seva primera aparició en castellà, en el llibre de la *Caça de las Aves* de López de Ayala (1386): «deves catar e regir tu falcón, quando alguna péñola se tuerce --- toma entonces un troncho de verça de col, o la foja *penca*, et, si es gruesa, ponla en el rescoldo; et, desque fuer caliente, sácala e ábrela, et toma, entre ella, aquella quebradura de la péñola, et tenla ally una pieça fasta que suelde» (ed. Biblióf. Esp., § 46, p. 162). És a dir: *penca* semblaria haver estat primitivament un adjectiu que modificava el substantiu *hoja*, expressant la mena de fulla.

Ara bé, com explica Moraes, la *folha penca* és la que arrenca directament del pé o *peu*, o sigui de la cama o tija de la planta,⁷ eventualment de l'arrel. I en efecte, si reparem en la col i en el card, veurem que les seves fulles es caracteritzen precisament per aquesta particularitat. Per tant *fulla penca* sembla venir d'un *fulla pe(d)enca* 'fulla del peu'. Més encara, la definició de Nebrija i Busa-N., «*penca* de berça o lechuga: brachium», sembla que s'hagi d'entendre en el sentit de 'tronxo', puix que *PAlc.* el tradueix amb l'àr. *širāc*, pròpiament 'braç, avantbraç (humà)', però Abenau-lauam l'empra en el sentit de «tíge (de chou etc.)» (Dozy, Suppl. 1, 485a) i amb ell concorden Percivale i Oudin: «*penca*: la tige ou le tronc de choux ou de laictuë, il se dit aussi d'autres herbes».

La idea que el mot *penca* fos primitivament un adjectiu, sembla confirmada per altres fonts. Ultra que C. Michaëlis, en tractar de *foja penca*, parla d'un port. *nariz penca* (RLus. XIII, 360), en lloc de l'ordinari *penca* 'nas', cosa que resta per confirmar; tenim que l'únic testimoni català medieval ens presenta el mot com a